

OILAVIY MUHIT VA BOLALARDA JINOYATCHILIKKA MOYILLIK: PROFILAKTIK CHORALAR

*Qashqadaryo viloyati Qarshi tumani IIB
jamoat xavfsizligi xizmati huquqbuzarliklar
profilaktikasi bo'linmasi voyaga yetmaganlar
va yoshlar bilan ishlash guruhi raxbari
leytenant Norboboyev Shaxobiddin Shoymardonovich*

Annotatsiya: Mazkur maqolada oilaviy muhitning bolalar tarbiyasiga ta'siri, bolalarda jinoyatchilikka moyillikni yuzaga keltiruvchi asosiy omillar hamda ushbu holatlarning oldini olishda O'zbekiston Respublikasi ichki ishlar organlarining profilaktik faoliyati tahlil qilinadi. Shuningdek, voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish bo'yicha profilaktik chora-tadbirlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: oila, tarbiya, voyaga yetmaganlar, jinoyatchilik, profilaktika, ichki ishlar organlari, huquqbuzarlik, nazorat, ijtimoiy muhit.

Kirish

Jamiyat taraqqiyotida oilaning o'rni beqiyosdir. Oila insonning shakllanishida, uning dunyoqarashi, axloqiy qadriyatlari va huquqiy ongini rivojlantirishda asosiy ijtimoiy institut hisoblanadi. Ayniqsa, bolalar tarbiyasida oilaviy muhitning sog'lom bo'lishi ularning kelajakdagi ijtimoiy xulq-atvoriga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

So'nggi yillarda voyaga yetmaganlar o'rtasida sodir etilayotgan huquqbuzarlik va jinoyatlar masalasi dolzarb muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Ushbu holatlarning aksariyatida oiladagi nosog'lom muhit, ota-onalarning farzand tarbiyasiga befarqligi, nazoratning sustligi, ma'naviy bo'shliq va salbiy ijtimoiy ta'sirlar asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida voyaga yetmaganlar o'rtasida jinoyatchilikning oldini olish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, bunda ichki ishlar organlarining profilaktik faoliyati muhim ahamiyatga ega.

Bolaning shaxs sifatida shakllanishida oila birlamchi va eng muhim ijtimoiy institut hisoblanadi. Oiladagi sog'lom muhit, ota-onaning mehr-muhabbati va nazorati farzandning ijobiy rivojlanishiga xizmat qilsa, aksincha oiladagi nizolar, e'tiborsizlik, zo'ravonlik va nazoratning sustligi bolani salbiy yo'lga boshlashi mumkin.

Shu nuqtai nazardan, oilaviy muhit va bolalarda jinoyatchilikka moyillik o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish hamda profilaktik choralarni kuchaytirish dolzarb masalalardan biridir.

Oilaviy muhitning bola tarbiyasiga ta'siri

Oila bolaning birlamchi ijtimoiylashuv muhiti hisoblanadi. Bola dastlabki axloqiy me'yorlar, xulq-atvor qoidalari, mas'uliyat hissi va ijtimoiy munosabatlarni aynan oilada o'rganadi. Farzand dastlabki axloqiy qadriyatlarni, jamiyatdagi xulq-atvor me'yorlarini aynan oilada o'rganadi. Ota-onaning tarbiyadagi mas'uliyati va oiladagi psixologik muhit bolaning kelajakdagi ijtimoiy xulqiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Sog'lom oilaviy muhit quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflanadi:

oila a'zolari o'rtasida o'zaro hurmat va ishonchning mavjudligi;

farzand tarbiyasiga mas'uliyatli yondashuv;

nazorat va erkinlik o'rtasidagi muvozanat;

ma'naviy-ma'rifiy tarbiyaning yo'lga qo'yilganligi;

farzandning muammolariga befarq bo'lmaslik.

Aksincha, nosog'lom oilaviy muhit bolada agressivlik, beparvolik, yolg'onchilik, huquqbuzarlikka moyillik kabi salbiy sifatlarni shakllantirishi mumkin. Oiladagi nizolar, zo'ravonlik, ichkilikbozlik, ota-onaning ajralishi yoki farzand tarbiyasiga e'tiborsizlik voyaga yetmaganlarda ruhiy beqarorlikni keltirib chiqaradi. Voyaga yetmaganlarda jinoyatchilikka moyillik bir qator omillar ta'sirida shakllanadi. Ijtimoiy tengsizlik, moddiy qiyinchiliklar, ishsizlik, salbiy muhit bolani noqonuniy yo'llar orqali ehtiyojlarini qondirishga undashi mumkin. Farzand ustidan nazoratning yo'qligi, tarbiyadagi sustkashlik, oiladagi nizolar va befarqlik huquqbuzarlik xavfini oshiradi.

O'ziga past baho berish, ruhiy tushkunlik, tajovuzkorlik, e'tibor yetishmasligi kabi holatlar bolaning salbiy guruhlar ta'siriga tushishiga sabab bo'ladi.

Internet va ijtimoiy tarmoqlardagi zararli kontent, zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi materiallar bolalar ongiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Bo'sh vaqtni mazmunli tashkil etmaslik, ota-ona va ta'lim muassasalari nazoratining sustligi jinoyatchilikka moyillikni kuchaytiradi.

O'zbekiston Respublikasi ichki ishlar organlari voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish bo'yicha tizimli ishlarni amalga oshiradi. Huquqbuzarlikka moyil voyaga yetmaganlar nazoratga olinadi, ularning xulq-atvori muntazam o'rganiladi. Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi ko'p omilli ijtimoiy hodisa hisoblanadi. Uning yuzaga kelishiga oilaviy omillardan tashqari, tashqi muhit ham ta'sir qiladi.

Ota-onalar bilan ishlash

Farzand tarbiyasiga loqayd munosabatda bo'layotgan ota-onalar bilan tushuntirish ishlari olib boriladi.

Ta'lim muassasalari bilan hamkorlik

Maktab va kollejlarda bilan birgalikda profilaktik suhbatlar, seminarlar va uchrashuvlar tashkil etiladi.

Mahalla bilan hamkorlik

Mahalla fuqarolar yig'inlari bilan birgalikda ijtimoiy nazorat kuchaytiriladi.

Huquqiy targ'ibot

Voyaga yetmaganlarga qonunchilik mazmuni tushuntirilib, huquqiy ong va madaniyat shakllantiriladi.

Profilaktik choralarini takomillashtirish yo'llari

Quyidagi choralar samaradorlikni oshiradi:

- oilalarda huquqiy va pedagogik savodxonlikni oshirish;
- psixologik xizmat faoliyatini kuchaytirish;
- bo'sh vaqtni mazmunli tashkil etish uchun sport va madaniy to'garaklarni ko'paytirish;
- ichki ishlar organlari, maktab va mahalla hamkorligini mustahkamlash;
- raqamli xavfsizlik bo'yicha tushuntirish ishlarini kuchaytirish;
- muammoli oilalarni erta aniqlash tizimini takomillashtirish.

Xulosa

Oilaviy muhit bolaning shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Nosog'lom oilaviy muhit voyaga yetmaganlarda jinoyatchilikka moyillikni kuchaytiruvchi asosiy omillardan biridir. Ushbu muammoning oldini olish uchun ichki ishlar organlari, ta'lim muassasalari, mahalla va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash zarur.

Voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish bo'yicha profilaktik ishlarining samaradorligini oshirish jamiyatda sog'lom avlodni shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, oilaviy muhit bolalarda jinoyatchilikka moyillikni shakllantiruvchi eng muhim omillardan biridir. Oiladagi sog'lom tarbiya, ota-onaning mas'uliyati va jamiyatning hamkorlikdagi yondashuvi voyaga yetmaganlar orasida huquqbuzarliklarning oldini olishda katta ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasi ichki ishlar organlari tomonidan amalga oshirilayotgan profilaktik tadbirlar ijobiy natijalar bermoqda. Biroq bu borada oilalar, ta'lim muassasalari va mahalla institutlari bilan yanada yaqin hamkorlik zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasining "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonuni.

4. O‘zbekiston Respublikasining “Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonuni.
5. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
6. Hasanboyev J. *Oila pedagogikasi*. – Toshkent: Fan, 2020.
7. Tojimuhamedov A. *Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi profilaktikasi*. – Toshkent, 2022.
8. Ichki ishlar vazirligi materiallari va statistik hisobotlari.

